

Kapitola 4

Právo na informace o životním prostředí

V poslední době se trvale udržitelný rozvoj (TUR) a kvalita života a životního prostředí stávají celosvětovou záležitostí, což bylo konstatováno na celosvětovém summitu OSN v Johannesburgu v roce 2002, (Moldan a kol., 2003). Všechny vyspělé země ve světě kladou čím dál tím větší důraz na kvalitu rozhodovacích procesů v otázkách TUR a ochrany a tvorby ŽP. V demokratických společnostech je dobrým zvykem, že všichni občané mají právo na informace, které vytvořily či zpracovaly instituce veřejné správy (Kleindienst, Klinge, Krypt 2001).

Právo na environmentální informace je upraveno v jednotlivých zemích světa různě. Příkladem vysoké míry otevřenosti v poskytování těchto informací jsou Švédsko a USA. V USA je právo na informace zakotveno v „Zákoně o svobodě informací“ z roku 1966. Zákon od doby přijetí prodělal řadu novelizací, z nichž jednou z důležitých byla zákonem daná povinnost zveřejňovat vládní materiály prostřednictvím Internetu.

V celosvětovém měřítku se problematikou poskytování informací o životním prostředí zabývala již první konference OSN o životním prostředí ve Stockholmu v r. 1972 a zpráva komise OSN pro životní prostředí „*Naše společná budoucnost*“ z r. 1987. Požadavek na zvýšení dostupnosti informací o životním prostředí byl konstatován i na mezinárodním „*Fóru o informacích o životním prostředí*“ v Kanadě v r. 1991.

V EU bylo prvním krokem k přijetí mezinárodní právní úmluvy o právu na environmentální informace *usnesení Rady Evropského společenství z roku 1987 o lepším přístupu k informacím o životním prostředí*. Usnesení konstatovalo, že "speciální program Společenství musí umožnit přístup k informacím pro všechny". Z tohoto usnesení vyšla v roce 1990 *Směrnice Rady Evropského společenství č. 90/313/EEC "O volném přístupu k informacím o životním prostředí"*, která určuje minimální přijatelný standard, jenž jsou členské státy EU povinny mít ve své legislativě. Směrnice stanovila, že národní legislativy by ji měly obsahovat do konce roku 1992.

Tak byl např. v roce 1992 přijat ve Velké Británii zákon „*The Environmental Information Regulation*“, v roce 1994 německý spolkový zákon „*Umweltinformationsgesetz*“ a v roce 1993 obdobně nazvaný zákon v Rakousku, atd. Tím byly v zemích EU vytvořeny základní standardy pro využití ICT v poskytování environmentálních informací v rámci budování informační společnosti (Hřebíček 1999).

Další velice důležitý krok, ke kterému se země EU rozhodly, bylo zapojení veřejnosti do procesu rozhodování v otázkách, které jsou bezprostředně spjaté se životním prostředím. To specifikovala v roce 1998 tzv. *Aarhuská úmluva*.

Dne 14. února 2003 byla zveřejněna a vstoupila v platnost nová *Směrnice 2003/4/EC* týkající se *veřejného přístupu k informacím o životním prostředí*. Ve své podstatě se jedná o novelu již zmíněné Směrnice 90/313/EC, jejíž platnost bude zrušena ke dni 14. února 2005. Společně se *Směrnici č. 96/61/EC, o integrované prevenci a kontrole znečištění*, to vede v EU k podstatnému zvýšení informovanosti a úrovně ochrany životního prostředí.

Tento trend se dotýká i naší republiky, neboť ČR podepsala *Aarhuskou úmluvu*, která ji k zapojení veřejnosti do rozhodování o problematice ochrany životního prostředí zavazuje a Směrnice 2003/4/EC vymezuje nový rámec pro využití ICT k poskytování environmentálních informací veřejnosti.

4.1. Právo na přístup k informacím

Jednou z hlavních zásad moderní environmentální politiky by měla být zásada co nejširší účasti veřejnosti na rozhodování ve věcech životního prostředí (Hřebíček 1999). Důvodem je skutečnost, že ochrana životního prostředí se stává veřejným zájmem.

Základním předpokladem účasti občanů na ochraně životního prostředí je především jejich informovanost o těchto problémech. Dostatek kvalitních a včasných informací je podmínkou toho, aby se veřejnost mohla podílet na rozhodování v jednotlivých oblastech společnosti. To platí i pro oblast životního prostředí. V dnešní době se klade důraz na uvolnění přístupu k informacím o životním prostředí a na odstranění různých bariér poskytování informací z této oblasti (ekonomické, administrativní, psychické apod.). Důležitým aspektem zákona o právu na informace o životním prostředí je proto požadavek, aby se při přípravě důležitých legislativních nástrojů účastnila veřejnost (v tomto smyslu jsou veřejností i podniky).

Účast veřejnosti na rozhodování o věcech týkajících se životního prostředí je možné rozdělit do tří samostatných částí:

1. *Právo veřejnosti na informace o životním prostředí;*
2. *Právo veřejnosti účastnit se na rozhodování o věcech, týkajících se životního prostředí;*
3. *Právní ochrana ve věcech životního prostředí.*

Všechny tyto oblasti vyžadují zvláštní právní úpravu, která by měla zaručovat existenci těchto práv a jejich vynutitelnost u soudu. V současné době je navíc otázka zákonných úprav týkajících se přístupu k informacím o životním prostředí podpořena tlakem ze strany Evropské unie na harmonizaci vnitrostátního právního řádu s právem Evropského společenství.

První dvě oblasti jsou v mezinárodním měřítku podrobně specifikovány jak v legislativě EU, tak v ostatních mezinárodních úmluvách (např. v Aahurské úmluvě).

Třetí oblast je poměrně dosti problematická, jelikož se dotýká nejenom oblasti životního prostředí, ale i ostatních práv a to jak práva ochrany osobních informací, tak obchodního tajemství. V mezinárodním měřítku se problematiky bodu 3 dotýká Aahurská úmluva - zde má spíše proklamativní charakter, kde jsou zakotvena všeobecná pravidla, jelikož se v jednotlivých státech odlišuje systém soudnictví. V ČR není právní ochrana ve věcech životního prostředí zatím podrobně řešena (pouze v rámci obecných ustanovení správního řádu a zákona o přestupcích).

4.2. Vymezení dostupnosti environmentálních informací

Každý občan má právo na objektivní informace o stavu životního prostředí. Právo veřejnosti na informace o životním prostředí (ekologické informace) patří mezi nová lidská práva, která byla formulována především národními úmluvami a dokumenty. Dostupnost informací široké veřejnosti je jedním z předpokladů demokratizace společnosti¹.

¹ Před rokem 1989 byly veškeré informace o stavu životního prostředí tvrdě cenzurovány a na veřejnost se tak dostávalo jen to, co odpovídalo zájmům vládnoucí politické strany, roli informátora v této době na sebe tedy převzal stát. Se změnou zřízení po roce 1989 se otevřely všechny možné zdroje informací a v podstatě měl kdokoli šanci cokoli zveřejnit, a to i v případě, že jeho informace nebyla pravdivá.

Ve státní správě ale ještě dlouho převažovalo přesvědčení, že informace není možné poskytovat komukoli, aniž bychom věděli, k čemu je potřebuje, nebo že jich nevyužije k pošpinění dobrého jména veřejné správy, průmyslu, státu, a to buď v důsledku své nedostatečné odbornosti a nebo proto, že by chtěl ve společnosti vyvolávat paniku. Panovala zřejmě obava, že zveřejnění informací o životním prostředí, zejména o zdrojích jeho znečišťování, povede k naprosté devastaci českého průmyslu a ke znemožnění jeho transformace.

Právo občanů na informace o životním prostředí je v obecném ustanovení obsaženo v *Listině základních práva svobod a v zákoně o životním prostředí č.17/1992 Sb.*

Listina základním Práv a svobod je předpisem nejvyšší právní síly, který upravuje přístup k informacím. Článek 17 říká, že státní orgány jsou povinny poskytovat informace o své činnosti odpovídajícím způsobem, ve článku 35 odst.2 je specifikováno právo na informace ve vztahu k životnímu prostředí. Podle něj má každý právo na včasné a úplné informace o stavu životního prostředí a přírodních zdrojů. Tohoto práva se však podle čl. 41 odst. 1 nelze domáhat přímo, ale jen v mezích zákonů, které toto ustanovení provádějí.

Takovým zákonem je *zákon č. 17/ 1992 Sb. o životním prostředí*. Tento zákon je zastřešujícím právním předpisem (stejně právní síly), ve vztahu k ostatním složkovým zákonům. Rozvádí zásadu všeobecné informovanosti v §14 , v němž zakotvuje nejen právo každého na pravdivé a přiměřené informace o stavu a vývoji životního prostředí, ale i o příčinách a důsledcích tohoto stavu, na informace o připravovaných činnostech, které by mohly vést ke změně stavu životního prostředí a na informace o opatřeních, které orgány odpovědné za ochranu životního prostředí podnikají při předcházení nebo nápravě poškození životního prostředí.

Nedostatkem právní úpravy poskytování informací o životním prostředí obsažené v tomto právním předpise je především absence konkrétních prováděcích ustanovení o způsobu poskytování informací a zejména neexistence právních záruk uplatňování tohoto ústavního práva. Podle §15 zákona o životním prostředí má každý možnost domáhat se stanoveným způsobem u příslušného orgánu svých práv vyplývajících z tohoto zákona a dalších předpisů upravujících věci životního prostředí. Z toho je zřejmé, že pokud bude právo na informace rozvedeno ve zvláštních předpisech, bude vymahatelné způsobem v těchto předpisech stanovených.

Povinnost sbírat, třídit, uchovávat a aktualizovat informace z oblasti životního prostředí je stanovena zvláštními právními předpisy jako je např. *zákon o ochraně ovzduší* (č.309/1991 Sb.. ve znění č.2II/1994 Sb.), *zákon o ochraně přírody a krajiny* (č.114/1992 Sb.), *zákon o odpadech* (č.238/1991 Sb.), *zákon o lesích* (č.61/1977 Sb. ve znění č.229/1991 Sb.) atd.

Dalším zákonem zmiňujícím se o otázce práva na informace o životním prostředí je *zákon č.114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny*. V něm se uvádí: "Orgány, které vykonávají státní správu v ochraně přírody podle tohoto zákona a provádějících předpisů, jsou povinny v rozsahu své působnosti vést přehled informací, který obsahuje zejména: normativní správní akty v ochraně přírody, návrhy na zahájení správního řízení, vydaná rozhodnutí včetně rozhodnutí v odvolacím nebo přezkumném řízení, všechny písemné a jiné podklady pro vydaná rozhodnutí, zejména zápisy, protokoly, svědecké výpovědi, písemné důkazy, odborné posudky, návrhy na vyhlášení části přírody za zvláště chráněnou a vyjádření vlastníků či nájemců pozemků k tomuto záměru, jiné důležité informace, které se vztahují k výkonu a řízení ochrany přírody známé příslušnému orgánu, zejména údaje o stavu a vývoji přírodního prostředí."

Nejdůležitějším zákonem v této oblasti je již zmíněný *zákon č. 123/1998 Sb. o právu na informace o životním prostředí*, který upravuje závazným způsobem, jak jsou státní orgány povinné poskytovat informace veřejnosti. To znamená že. upravuje podmínky výkonu práva na včasné a úplné informace o stavu životního prostředí a přírodních zdrojů, jimiž disponují orgány státní správy, orgány územní samosprávy a jimi zřízené, řízené nebo pověřené právnické osoby; přístup veřejnosti k informacím o stavu životního prostředí a přírodních zdrojů, jež mají tyto orgány k dispozici; a stanoví základní podmínky, za nichž jsou takové informace zpřístupňovány. Zpřístupňování údajů získaných pro statistické účely a zpřístupňování statistických informací se řídí zvláštním zákonem.

4.2.1. Postup při podávání žádosti žadatelem

Svou žádost o poskytnutí environmentální informace nemusí žadatel odůvodňovat. Žádost lze učinit ústně, písemně, telefonicky, faxem nebo jinou technicky proveditelnou formou. V případech ústních, telefonických nebo faxovaných žádostí nebo žádostí zaslaných jinou elektronickou formou si orgán vyžádá jejich písemné nebo ústní doplnění do protokolu. Pro doplnění žádosti může orgán stanovit přiměřenou lhůtu a přerušit řízení. Ze žádosti musí být zřejmé, čeho se má týkat informace, jež má být poskytnuta. Ze žádosti musí být patrné, kdo ji podal.

V případě nesrozumitelné nebo příliš obecně formulované žádosti je žadateli do 15 dnů od obdržení žádosti zaslána výzva k jejímu upřesnění. Ve výzvě musí být určeno, v jakém směru je třeba žádost upřesnit. Žadatel je povinen tuto žádost bez zbytečného odkladu, nejpozději do 15 dnů, v požadovaném rozsahu upřesnit. Pokud žadatel do 15 dnů od doručení výzvy žádost v požadovaném směru neupřesní, má se za to, že od své žádosti upustil.

Žadatel může v žádosti navrhnout formu, případně způsob, jichž má být použito při zpřístupnění informace. Pokud žádá o zpřístupnění informace na technickém nosiči dat, je povinen uhradit jeho cenu nebo přiložit k žádosti technicky použitelný nosič dat.

Informaci je třeba zpřístupnit bez zbytečného odkladu, nejpozději do 30 dnů od obdržení žádosti, ledaže by si zvláštní okolnosti výjimečně vynucovaly prodloužení této lhůty, nejvýše však do 60 dnů. O takových okolnostech a o prodloužení lhůty musí být žadatel před uplynutím 30-ti denní lhůty vyrozuměn.

4.2.2. Omezení přístupu k informacím

Odepřeno bude zpřístupnění environmentální informace, pokud je vylučují předpisy:

- a) o skutečnostech utajovaných ve státním zájmu,
- b) o ochraně osobních nebo individuálních údajů a o ochraně osobnosti,
- c) o ochraně duševního vlastnictví,
- d) o ochraně obchodního tajemství.

Environmentální informace nebude rovněž zpřístupněna, pokud:

- a) byla orgánu předána osobou, která k tomu nebyla podle zákona povinna a nedala předchozí písemný souhlas k zpřístupnění této informace,
- b) by zpřístupněním této informace o místě výskytu zvláště chráněných druhů rostlin, živočichů nebo nerostů hrozilo jejich nepřipustné ohrožení, poškození nebo rušení,
- c) žadatel se domáhá informací opatřovaných v rámci přípravného řízení (vyšetřování) v trestních věcech, nebo se informace týká neukončených řízení a nepravomocných rozhodnutí o přestupcích a jiných správních deliktech,
- d) žádost byla zformulována nesrozumitelně nebo příliš obecně a žadatel, ač byl k tomu vyzván, ji podle §3 odst. 2 tohoto zákona nedoplnil, nebo jde o anonymní žádost.

Dále je možno odepřít zpřístupnění environmentální informace, pokud:

- a) se týká dosud nezpracovaných nebo nevyhodnocených údajů,
- b) žádost je formulována zjevně provokativně nebo obstrukčně,
- c) žadatel již má požadovanou informaci prokazatelně k dispozici.

Porušením obchodního tajemství není zpřístupnění environmentální informace označené za obchodní tajemství, pokud:

- a) se požadovaná informace týká působení provozní činnosti podnikatele na životní prostředí,
- b) hrozí bezprostřední ohrožení lidského zdraví a životního prostředí,
- c) požadovaná informace byla získána z prostředků z veřejných rozpočtů.

Porušením práva na ochranu osobnosti není poskytnutí informace o původci činnosti znečišťující nebo jinak ohrožující nebo poškozující životní prostředí obsažené v pravomocném rozhodnutí o přestupku nebo trestném činu.

Pokud je to možné, zpřístupní se požadovaná environmentální informace po vyloučení utajovaných skutečností. O takovém zásahu a jeho důvodu musí být žadatel vždy při zpřístupnění informace uvědomen.

Právo odepřít zpřístupnění environmentální informace trvá pouze po dobu, po kterou trvá důvod odepření.

4.2.3. Postup při odmítnutí informace

Pokud je zpřístupnění environmentální informace odepřeno, vydá orgán rozhodnutí o odepření zpřístupnění informace. Toto rozhodnutí vydává orgán, který odepřel zpřístupnit environmentální informaci, nebo orgán, který je nadřízen právnické osobě, jež odepřela zpřístupnění environmentální informace. Toto rozhodnutí musí být vydáno do 30 dnů od doručení žádosti.

4.2.4. Bližší podmínky zpřístupňování informací

Environmentální informace se zpřístupňují v pracovní době příslušných orgánů, případně ve zvlášť stanovených úředních hodinách. Každý má právo nahlížet do listin a pořizovat si z nich výpisy nebo opisy. Každý má rovněž právo, je-li to provozně možné, na pořízení kopií listin.

Informace se zpřístupňují zpravidla bezplatně. Orgány jsou však oprávněny žádat úhradu ve výši, která nesmí přesáhnout náklady spojené s pořízením kopií, opatřením technických nosičů dat a s odesláním informací žadateli.

Zvláštní zákon může stanovit případy, kdy je jiná osoba povinna zpřístupňovat environmentální informace. Zvláštní zákon může rovněž určit odchýlné způsoby a podmínky zpřístupňování environmentálních informací. Právo na informace o životním prostředí podle tohoto zákona však nelze omezit nebo vyloučit.

4.3. Právo na informace o vlivech výrobků na životní prostředí

Informace o výrobku, službě nebo i výrobci jsou základním předpokladem pro rozhodování spotřebitele o jeho koupi:

- slouží k orientaci na trhu přeplněném výrobky;
- spotřebitelé mohou svou volbou zpětně ovlivňovat výrobní program producentů.

Informace o vlivech výrobků na životní prostředí:

- jsou doménou výrobců, kteří je prezentují na základě své vlastní aktivity - vypovídají obvykle o nadstandardních kvalitách výrobků;
- jejich uvádění není zpravidla všeobecně závaznou povinností;

- slouží k orientaci spotřebitelů, kteří při nákupním rozhodování berou v potaz šetrnost výrobků k životnímu prostředí - faktor šetrnosti k životnímu prostředí se stává jedním ze znaků kvality výrobku.

Způsob poskytování informací:

- *povinné poskytování informací* - na základě všeobecně závazných norem, přesně definujících jejich obsah a podmínky;
- *informování o nadstandardních výrobcích na základě dobrovolné aktivity výrobců* - výrobce se sám dobrovolně přihlásí do některého ze systémů hodnotících kvalitu výrobků a služeb, splní podmínky a získá právo informovat spotřebitele, že tyto podmínky splnil -> získá právo užívat ochrannou známku (ecolabelling);
- *dobrovolné závazky* - výrobce se přihlásí k dodržování určitých nezávazných pravidel (etické kodexy apod.), za porušení ho nelze postihnout

Povinné poskytování informací:

- nejefektivnější způsob poskytování informací;
- závazně určeno, které informace musí mít spotřebitel k dispozici a naopak, jaké informace nelze mezi spotřebitelskou veřejností šířit;
- regulováno „shora“, tj. ze sféry státních orgánů (nebezpečí uložení sankce).

Právní úprava:

- zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele - informace o výrobcí, ceně, užití, množství, názvu, rizicích, atd.;
- zákon č. 22/1997 Sb., o technických požadavcích na výrobky - posuzování bezpečnosti výrobků (ochrana životního prostředí je v tomto zákoně zakotvena, projevuje se zejména při tvorbě norem ČSN).

4.4. Environmentální prohlášení

Environmentální prohlášení firmy (CER Corporate Environmental Report) je nástrojem ke sdělení environmentálního profilu a chování dané firmy. Je také využíváno k demonstrování jejího integrovaného systému environmentálního managementu (EMS), podnikové odpovědnosti a realizaci dobrovolných iniciativ a obchodního řádu. Kromě uspokojování požadavků investorů, je CER také dobrým nástrojem pro samotnou firmu, která tak může sledovat svůj vlastní pokrok a identifikovat svoje silné a slabé stránky vzhledem k životnímu prostředí. To dovoluje společnosti a investorům posoudit, jak firma dodržuje svou environmentální politiku, cíle a úkoly a následně to umožňuje investorům podílet se na stanovování firemních cílů.

Navíc, spojení environmentálního prohlášení se sociálním a ekonomickým prohlášením poskytuje informace o vykonaných krocích firmy ve „třech základních oblastech“ udržitelnosti. Je nezbytné zdůraznit, že CER je prostředkem ke zlepšování životního prostředí a větší odpovědnosti.

Environmentální prohlášení firmy má následující části:

- Systémy řízení a politika managementu;
- Vstupní/výstupní seznam environmentálních dopadů způsobených technologickými postupy a produkty;

- Finanční důsledky environmentálních akcí;
- Vztahy s investory;
- Program udržitelného rozvoje.

Podrobněji bude tato oblast diskutována v kapitole věnované environmentální komunikaci.